

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

БУХТАТИЙ Олександр,

канд. наук держ. упр., доц.,

Головний департамент інформаційної політики Адміністрації Президента України, вул. Банкова, 11,
м. Київ, 01220, Україна, e-mail: bukhtatyi@ukr.net

У статті досліджуються та аналізуються проблемні питання реалізації державної політики у сфері захисту суспільної моралі та гарантій дотримання принципів свободи слова і свободи вираження поглядів за умов демократичного державотворення. Результати дослідження полягають у необхідності диференціювання «моралізаторської» функції держави на відповідні складові у сфері освіти, інформаційних відносин, культури, захисту здоров'я, правоохоронної діяльності тощо. Визначено, що релевантними факторами якісних змін в українському просторі соціальних комунікацій стали підвищення рівня патріотизму, усвідомлення необхідності боротьби за громадянські права, здатність суспільства і держави протидіяти інформаційній війні з боку Російської Федерації.

Ключові слова: свобода слова, свобода вираження поглядів і переконань, захист суспільної моралі, демократичне врядування.

Вступ. Проблема вишукування балансу в питаннях соціальної комунікації та захисту етичних і моральних принципів у практиці демократичного державотворення сьогодні не лише не втрачає актуальності, а й набуває нових ознак і модифікацій.

Причиною цьому є не лише гіперзростаючі обсяги інформації та засобів її поширення, а й проблеми, пов'язані з інформаційною агресією з боку Російської Федерації, та все більші потоки пропаганди, поширювані російськими мас-медіа. Британський соціолог і публіцист Джон Кін (англ. John Keene) у праці «Мас-медіа і демократія» зазначав, що «максимізація свободи комунікацій вимагає розширення вибору, що, у свою чергу, потребує як урізноманітнення засобів комунікацій, за допомогою яких різні групи населення могли б спілкуватися, якщо у них виникає таке бажання, – так і визнання існування обставин, за яких свобода волевиявлення деяких громадян конфліктує зі свободою волевиявлення інших» [7, с. 35].

Очевидно, що питання інституалізації та балансування таких невід'ємних категорій соціальної комунікації, як «свобода слова», «свобода вираження поглядів і переконань» та «суспільна мораль», не втрачають своєї актуальності й сьогодні, що забезпечує зв'язок визначеної теми із науковими та практичними завданнями, які стоять перед вітчизняною наукою з соціальних комунікацій.

Актуальність дослідження полягає у необхідності пошуку аргументації та логічної доказової бази про взаємозв'язок між рівнем розвитку демократії з усталеними суспільними традиціями, культурними домінантами та існуючими практиками щодо забезпечення гарантій свободи слова і захисту етичних та моральних принципів, притаманних демократичному суспільству, зокрема в частині законодавчих аспектів.

Огляд наукових досліджень і публікацій, період утворення яких сягає часів VI–V століть до нашої ери, розкриває широке поле для дослідницької діяльності. Зокрема, утопічні ідеї Сократа, Платона та Аристотеля досі перебувають на вістрі наукових та політичних дискусій, проте більшість із них присвячувалися питанням пошуку ідеального державного устрою, оптимальної політичної системи, виборів, розподілу

влади на гілки. Водночас питання регулювальної функції держави в інформаційних відносинах, насамперед з позиції моралі та етики, залишалося поза увагою.

Дослідження феномену соціальної комунікації належать авторству Х. Арендт, З. Баумана, А. Грамші, Р. Дарендорфа, Р. Патнема, С. Хантінгтона, М. Кастелса, Дж. Кіна, Ф. Хаєка, Ю. Хабермаса та формують значний сегмент сучасного наукового дискурсу із зазначеної проблеми. У працях Д. Мак-Квейл, М. Маклюген, Г. Ініс розглядається суспільство як простір комунікацій, в якому циркулюють різні види соціальних та інформаційних капіталів. Різні конвенції та домовленості реалізують механізми інформаційних відносин, які пов’язані з когнітивними і комунікативними схемами, з ідеологічним дискурсом суспільства, в рамках якого політичні, економічні та духовні сегменти узагальнюють і рефлектують флуктуації інформаційної системи, ідеологічно легітимізуючи нові комунікативні практики. Погляд на суспільство як на динамічну ресурсну комунікацію системи, представлений у працях більшості із зазначених авторів, надзвичайно важливий для нашого дослідження.

Загальнотеоретичні основи формування і розвитку комунікаційної функції держави як складової частини загальної функції державного регулювання були закладені у працях В. Різуна, І. Паримського, В. Набруска, А. Сіленко, О. Радченка, О. Скрипнюка, Г. Почепцова, Д. Андреева та інших вітчизняних дослідників.

Водночас аналіз результатів наукових досліджень і наукових праць, починаючи з найвідоміших давньогрецьких філософів та науковців і практиків сучасності, дає підстави зробити висновок про наявність певних неузгодженостей у питаннях демократичного державотворення, що дозволяє визначити коло не вирішених раніше частин загальної проблеми, пов’язаної з демократичними традиціями принципів свободи вираження поглядів та переконань, яким присвячується означена стаття, основна мета якої полягає у визначенні методом історико-компаративного аналізу природи механізмів свободи вираження поглядів і переконань та державного регулювання у сфері захисту суспільної моралі, а також у зверненні уваги на питання обмеження права на інформацію у демократичному суспільстві.

Загалом спокуса щодо наділення держави моралізаторською функцією озброюється закидами щодо суспільно дезінтегруючої, шкідливої та певною мірою асоціальної діяльності засобів масової інформації. Насправді ці звинувачення мас-медіа існували практично на всіх історичних етапах розвитку людської цивілізації.

І саме цей аспект – реакція держави і суспільства на «мас-медійні виклики» – ставав визначальним у визначенні вектора розвитку і рівня ефективності державного управління, яке, згідно з Арістотелем (грецьк. Αριστοτέλης; 384–322 до н. е.) має забезпечувати «справедливе правильне погодження інтересів цілої держави та узгодження (законів) з її метою: досягнення загального блага громадян» [3, с. 88], тобто системи, здатної вибудовувати такі інституції, які б урівноважували різновекторні потреби індивіда та всієї громади, зокрема щодо індивідуального права на свободу вираження своїх поглядів і переконань та дотримання принципів суспільної моралі та етики, активно обговорюються у науковому середовищі й досі.

Результати й обговорення: сучасне позиціонування понять «свобода слова», «свобода вираження поглядів» нерозривно пов’язується із галуззю соціальної комунікації та знайшло відображення у положеннях статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, підписаної урядами країн-членів Ради Європи від 4 листопада 1950 року, якими визначається право кожного на свободу вираження поглядів. Причому це право містить свободу дотримання своїх поглядів, одержання і передавання інформації та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Здійснення цих свобод може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки [8].

Загалом «вільне слово» як політичний інструмент набуло вагомого значення ще в давньогрецьких державах-полісах і характерно, що цим інструментом могли користуватися не лише привілейовані верстви, а й фактично кожен громадянин цих державних утворень. К.К. улле (фр. Corinne Coulet), досліджуючи питання функціонування засобів масової інформації в Стародавній Греції, відзначає, що «судячи з текстів, висловлюватися можна було вільно» [9, с. 32]. Для того щоб з'ясувати межі свободи висловлювань давньогрецького громадянина, на нашу думку, потрібно звернутися до праць загальноновизнаних класиків того періоду.

Зокрема, зауважимо, що Арістотель дав своє визначення поняття «етика», що в його розумінні означало «життєву мудрість; етика – це вчення про моральність, про прищеплення людині діяльно-вольових, духовних якостей, необхідних їй насамперед для суспільного життя, а вже потім особистого; вона вчить практичних правил поведінки і стилю життя окремого індивідуума, водночас не перетворюючись у наслідок цього на індивідуалістичну етику. Арістотель не мислив окремої людини (громадянина) поза полісом, для нього людина – істота суспільно-політична. Етика Арістотеля тісно пов'язувалась із політикою, вченням про сутність і задачі держави» [2, с. 134].

Разом із тим, якщо поставити питання чому у творах Арістотеля практично не розглядається проблеми свободи слова, вираження поглядів та цензури, на нашу думку, відповідь приховується в самій філософії та ідеї тих творів, що ґрунтуються на унікальній фундаментальній основі, побудованій на принципах свободи особистості в «справедливій державі». Іншими словами, Арістотель не розглядає проблему цензури, оскільки її для цього не існувало у сучасному розумінні цього значення.

Свобода вираження своїх думок вважалася природним правом громадянина.

Сучасний російський дослідник Ю. Андрєєв пояснює факт виникнення «грецького дива» феноменом «бінарної опозиції», суть якого полягає у повазі до традиційних для суспільства моральних норм та бунтарством, неприйняттям поведінкових норм, що диктуються волею колективу і суспільною думкою. Автор звернув увагу на те, що на відміну від більшості стародавніх суспільств, які розвивалися більш-менш ізольовано і, як правило, замкнених на собі, автократично (класичними прикладами можуть слугувати Єгипет і Китай), грецьке суспільство було суспільством відкритого типу, орієнтовним на широкі контакти із зовнішнім світом для обміну не лише різними матеріальними цінностями, а й різноманітною інформацією [1, с. 12].

Крім того, зауважимо на однозначну позицію Арістотеля щодо недоцільності обмежувати ці свободи, адже «користання словом більш притаманне людській природі, аніж користування тілом. Якщо ж хтось скаже, що людина несправедливо користується цією здатністю слова, може зробити багато шкоди, то це зауваження можна однаково віднести до всіх благ, виключаючи добродійність, і переважно до всіх, які найбільш корисні, як наприклад, до сили, здоров'я, багатства, воєначальства: людина, користуючись цими благами як належить, може принести багато користі, а несправедливо – дуже багато шкоди» [2, с. 750]. Філософ відзначав, що запропоновані Платоном (грецьк. Πλάτων, 428 або 427 до н. е.) заходи щодо подолання соціального зла (розколу суспільства на ґрунті релігійних вірувань, на театральних підмостках чи у віршах поетів) можуть призвести до негативних наслідків, абсолютно протилежних, а ніж ті, що очікувалися.

Єдиним неприпустимим аспектом у здійсненні комунікації Арістотель вважав «лихослів'я», викорінення якого вбачав у досить простому заході – «нехай буде один закон для всіх, а саме такий: нехай ніхто нікого не лихословить» [11, с. 400]. Найвищою мірою покарання за лихослів'я, на думку філософа, могло бути позбавлення громадянських прав, «бо такі провини притаманні лише рабам і не сумісні з гідністю вільно народженої людини» [3, с. 211].

Водночас аналіз думок Платона щодо шляхів, методів та інструментів побудови ідеальної держави, викладених у «Законах», дає підстави стверджувати, що цей

давньогрецький філософ не лише бачив позитив у становленні демократичної моделі державного устрою, а й наголошував на необхідності державного регулювання суспільних відносин у сфері релігії та мистецтва. Фактично у «Законах» наголошується на необхідності запровадження державної цензури.

Платон, обговорюючи процедуру формування справедливого законодавства та, очевидно, шукаючи найліпшої форми державного правління, зазначав, що «поет не має творити нічого наперекір звичаям держави, наперекір справедливості, красоті та благу. Свої творіння він не повинен показувати нікому з приватних осіб, перш ніж не покаже їх призначеним для цього суддям та охоронцям законів та не отримає від них схвалення» [11, с. 253].

Фактично цією тезою Платон заперечив ідеали свободи слова та свободи вираження поглядів, які врешті знайшли своє міжнародне визнання в середині ХХ сторіччя. Сподівання філософа на ефективність діяльності різноманітних «таємних рад», метою яких є визначення «якості» релігійних порядків, театральних вистав та творів поетів, довели свою неспроможність. Більше того, на нашу думку, саме свобода слова та свобода вираження поглядів стала тими рушійними силами, що дали поштовх до утворення феномену «грецького дива» та розвитку еллінської демократії.

На нашу думку, Платон, запропонувавши встановити жорсткий державний контроль як щодо питань релігійних, так і щодо мистецтва, виразив зневіру в те, що дало змогу утворити феномен давньогрецької демократії – свободу особистості, зокрема у вираженні своїх поглядів та переконань.

Ю. Андреев зазначив, що «на загальному тлі історії Стародавнього світу, та й не лише стародавнього, грецька цивілізація сприймається як дещо і насправді незвичайне, як певне диво, або, якщо перейти на мову науки, як різке відхилення від загальних норм, як неповторне, унікальне явище, що ніде й ніколи більше не зустрічалося в історії людства» [1, с. 9]. На нашу думку, саме свобода і право кожного самостійно визначати свою позицію та брати участь у вирішеннях як питань суспільно-політичних, так і щодо творів мистецтва, є тим каталізатором, що дозволяє винайти комунікаційний оптимум у суспільстві.

Італійський історик-медієвіст Умберто Еко (іт. Umberto Eco) резонно зауважив, що будь-які заборони, або табу, «не «проголошуються» шляхом морального чи інтелектуального декрету, табу формується тисячолітнім відстоюванням у темних глибинах колективного підсвідомого (з тих же причин, коли нейтральна мережа здатна дійти сама по собі до еквілібру). Так, справді, табу не можна призначити, воно само признається» [16, с. 11–12].

У цьому аспекті доцільно зазначити, що у низці європейських держав проблеми захисту суспільної моралі належать до компетенції різних державних та громадських органів.

Унікальний досвід у галузі свободи вираження поглядів і переконань має Королівство Швеція, де у сфері захисту суспільної моралі діє медійна рада. Загалом законодавство Швеції під свободою преси визначає право кожного громадянина видавати твори без раніше встановлених будь-яким органом державної влади перешкод, притягатися до відповідальності лише за встановленим законом суду за зміст творів, крім тих випадків, коли їх зміст явно не суперечить закону, прийнятому для збереження суспільного порядку, який водночас не може обмежувати право на суспільну інформованість. Жоден твір до публікації не може бути цензурованим і його відтворення не може бути забороненим. Крім того, шведські законодавці зробили наголос на важливості «найбільш широкої свободи інформації у політичній, релігійній, профспілковій, науковій і культурних сферах діяльності» [5, с. 705].

Позитивним прикладом «довготерпіння і толерантності» є ставлення до преси у Сполученому Королівстві Велика Британія. Так, політичний скандал із незаконним

збиранням інформації журналістами газети «News of the World» (входила до складу медіа-імперії News Corp. Руперта Мердока), що спостерігавсь у Великобританії у 2011 році, вивів цю проблему на поверхню суспільно-політичних відносин. У результаті було створено спеціальну слідчу комісію, яку очолив лорд-суддя Брайан Левесон (англ. Brian Henry Leveson). Не зважаючи на те, що у висновках комісії було зазначено на необхідності створення «сильного і незалежного наглядового органу за діяльністю ЗМІ, оскільки настав час, щоб політики виконали свої обіцянки й відклали в бік свої особисті стосунки з власниками та редакторами засобів масової інформації» [6], урядовці не підтримали цієї позиції й відзначили, що подібні питання мають вирішуватись органами саморегулювання преси. Відзначимо, що питаннями захисту суспільної моралі у Великобританії переймаються Відомство з питань стандартів реклами, Британський державний інститут сім'ї та батьківства та Британський комітет із класифікації фільмів.

Про ефективність діяльності Польської Ради етики ЗМІ свідчить закриття у червні 2012 року ранкової радіопрограми «Poranny WF» на варшавському радіо «Eska Rock». Рада визнала висловлювання радіоведучих проявом ксенофобії, разючої грубості й мовою ненависті, після чого їх було звільнено з роботи, а програму закрито [14].

Ще один приклад: у листопаді 2015 року Польська комерційна радіостанція Радіо Хобі з підваршавської місцевості Лом'янки, що транслювала передачі російського пропагандистського «Радио Спутник» польською мовою, втратила ліцензію на мовлення. У липні того самого року Державна рада радіомовлення і телебачення розпочала процедуру відкликання концесії. Причина – те, що радіостанція, покриття якої сягає північних районів Варшави, транслювала контент російського пропагандистського «Радио Спутник» польською мовою. За висновками експертів, «Радио Спутник» стало головним рупором російської пропаганди в країні. Цікаво – якщо програма готується за межами Польщі, то вона не лише порушує закони Польщі, але й директиви ЄС [17].

У Федеративній Республіці Німеччина питання захисту суспільної моралі врегульовується Законом «Про охорону молоді», яким передбачена діяльність Федерального органу контролю за носіями інформації, що чинять негативний впливають на молодь, що створюється Федеральним Урядом (до складу якого входять Голова, який призначається Федеральним Міністерством з питань сім'ї, осіб похилого віку, жінок та молоді; засідателі по одному від кожної федеральної землі, які призначаються відповідними земельними урядами, та інші засідателі, які призначаються Федеральним Міністерством з питань сім'ї, осіб похилого віку, жінок та молоді). Сфера дії цього органу стосується прийняття рішень про включення до списку носіїв інформації, що негативно впливають на молодь, та про виключення їх із такого списку.

Крім того, вищий земельний орган влади або організація добровільного самоконтролю присвоює фільмам, кінопрограмам та ігровим програмам індекси. При цьому названий орган влади може укласти договір з організацією добровільного самоконтролю, за яким дозволи та індексація, що видаються (здійснюються) організацією добровільного самоконтролю, є рівноцінними з дозволами та індексацією, що видані (здійснені) вищими земельними органами влади всіх Федеральних земель;

У Республіці Франція право на телерадіомовлення надається самостійним державним органом – Вищою радою з аудіовізуальних засобів, утвореним відповідно до Закону «Про вільне мовлення». Склад Вищої ради: три члени призначаються Президентом Французької Республіки, три члени – Головою Національних Зборів, три члени – Головою Сенату.

Вища рада видає дозволи на використання частот; гарантує забезпечення незалежності державних телерадіокомпаній, контролює дотримання порядку свободи конкуренції та гарантує об'єктивність подачі інформації; стежить за

дотриманням та охороною права дітей та підлітків (для чого вводяться конкретні вікові обмеження для перегляду тих чи інших телепередач); сприяє збереженню та пропаганді французької мови та культури. До повноважень ради належить накладення санкцій на телеканали, вона може ініціювати також судові розгляди.

Контроль над змістом фільмів, що виходять у прокат у кінотеатрах Французької Республіки, покладено на Комісію з класифікації фільмів, яка здійснює рейтингування кінопродукції за віковими критеріями у разі наявності в ній насильства, жорстокості та еротики і видає висновок, на підставі якого *Міністерство культури Французької Республіки* підписує дозвіл на прокат.

У Королівстві Данії Національне агентство з питань ІТ та телекомунікації Міністерства з питань досліджень, інновацій та вищої освіти, Датська медіа-рада для дітей та молоді Міністерства культури Королівства Данії, Національне агентство споживачів, що входить до складу Міністерства економіки та внутрішніх справ Королівства Данії, а також Міністерство з питань дітей та освіти Королівства Данії.

У Литовській Республіці Законом «Про громадську інформацію» передбачено діяльність Комісії з етики журналістів і видавців як органу саморегулювання розповсюджувачів публічної інформації, що складається із 12 членів (по одному представникові від Литовського центру із прав людини, Асоціації психіатрів Литви, Литовської єпископської конференції, Асоціації видавців періодичної преси Литви, Асоціації Литовського радіо і телебачення, Асоціації кабельного телебачення Литви, асоціації регіонального телебачення, Спілки журналістів Литви, Товариства журналістів Литви, Центру журналістики Литви, Литовського Національного радіо і телебачення).

Комісія, зокрема, здійснює нагляд за дотриманням розповсюджувачами публічної інформації встановленого законами та іншими правовими актами, порядку публічного показу, тиражування і розповсюдження кінофільмів, відеофільмів і відео-програм, публічного показу заходів еротичного характеру, розповсюдження видань еротичного і насильницького характеру.

Закон «Про захист неповнолітніх від негативного впливу публічної інформації» визначає критерії публічної інформації, що негативно впливає на психічне здоров'я неповнолітніх, їхній фізичний, розумовий або моральний розвиток, порядок її поширення, а також права, обов'язки і відповідальність розповсюджувачів та інших учасників, журналістів та органів, що здійснюють нагляд за їхньою діяльністю.

Наглядає за здійсненням закону інспектор із журналістської етики, який, зокрема, стежить за реалізацією положень зазначеного закону, співпрацює з державними органами та органами самоврядування, неурядовими та іншими організаціями, надає рекомендації розповсюджувачам публічної інформації, журналістам та іншим зацікавленим особам щодо застосування цього закону, розробляє нормативно-правові акти, спрямовані на реалізацію закону, розглядає скарги у зв'язку з його порушенням.

Крім того, Литовський регулятор телерадіопростору практикує запровадження тимчасової заборони на російські канали на території країни. Востаннє – після того як на одному з них показали документальний фільм, що викривив події 13 січня 1991 року, коли радянська влада здійснила спробу насильницького повалення законної влади у Литві, яка напередодні проголосила незалежність [18].

В Україні питання врегулювання проблеми захисту суспільної моралі було вирішено врегулювати на законодавчому рівні. 20 листопада 2003 року прийнято Закон України «Про захист суспільної моралі», який дав визначення поняттю: «суспільна мораль – система етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість» [12].

Крім того, було запроваджено державне регулювання і контролю обігу продукції, що негативно впливає на суспільну мораль – порядок й умови обігу відповідної

продукції та контроль за ним, вироблення правових механізмів і встановлення прав та обов'язків органів державної влади, органів місцевого самоврядування, установ і організацій усіх форм власності із забезпечення захисту суспільної моралі [12].

Законом було передбачено, що державний нагляд за додержанням вимог цього закону та чинного законодавства у сфері захисту суспільної моралі в межах своєї компетенції здійснюють Міністерство культури України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство юстиції України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство внутрішніх справ України, Генеральна прокуратура України, Державна митна служба України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, а також Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі. Склад комісії затверджувався Кабінетом Міністрів України, його діяльність фінансувалася з Державного бюджету України.

Рішення Національної комісії, прийняті в межах її повноважень, були обов'язковими для розгляду центральними й місцевими органами влади, засобами масової інформації всіх форм власності, а також фізичними та юридичними особами.

Таким чином, в Україні де-факто було утворено державний орган, на який покладено функції цензурування інформаційної продукції.

Так, у Законі України «Про захист суспільної моралі» визначено, що одними з основних напрямів державного регулювання обігу інформаційної продукції, що впливає на суспільну мораль, є такі: формування єдиної комплексної системи забезпечення захисту моральних засад і утвердження здорового способу життя у сфері інформаційної діяльності, освіти та культури.

Таблиця 1. Основні завдання, обов'язки та права Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі [12].

Завдання	Обов'язки	Права
<p>розроблення засад державної політики; аналіз процесів і тенденцій, що відбуваються у сфері захисту суспільної моралі;</p> <p>розроблення рекомендацій для органів державної влади та місцевого самоврядування з їх правового регулювання;</p> <p>контроль за дотриманням чинного законодавства України у сфері захисту суспільної моралі</p>	<p>аналіз теле-, радіо-, відеопроодукції, репертуару кіно-театрів, друкованої продукції засобів масової інформації, а також видовищних заходів;</p> <p>попередження розповсюдження та заборона демонстрації інформаційних матеріалів, що завдають шкоди моральності суспільства;</p> <p>створення архіву та бібліотеки матеріалів еротичної проблематики, порнографічного характеру та матеріалів, що пропагують насилля і жорстокість;</p> <p>розгляд скарг громадян про порушення вимог законодавства у сфері захисту суспільної моралі та вжиття належних заходів реагування відповідно до своїх повноважень.</p>	<p>одержання від органів державної влади і місцевого самоврядування, засобів масової інформації з питань, визначених цим Законом;</p> <p>одержання копії фільмів, теле- і радіопрограм, продукцію друкованих засобів масової інформації;</p> <p>проведення у межах своєї компетенції перевірки діяльності засобів масової інформації, установ і організацій усіх форм власності;</p> <p>виклики представників засобів масової інформації;</p> <p>внесення пропозицій щодо притягнення засобів масової інформації, що порушують законодавство у сфері захисту суспільної моралі, до відповідальності;</p> <p>ініціювання питання про припинення дії ліцензії на діяльність з обігу продукції і видовищних заходів сексуального характеру за умови виявлення порушень цього закону</p>

Таким чином, аналіз дає підстави стверджувати, що цей державний орган у порушення Конституції України виконував функції державного цензора, що, по-перше, є неприйнятним у демократичній країні, а по-друге, суперечить європейським стандартам у сфері медіа.

Механізм урегулювання зазначеного питання був передбачений в Указі Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», відповідно до якого передбачалося вирішити в установленому порядку питання щодо ліквідації Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі [13].

Водночас потрібно звернути увагу на епізодичність зазначеного рішення та його неузгодженість у процесі подальшого впровадження реформи системи центральних органів виконавчої влади. Насамперед це пов'язано з остаточною невизначеністю завдань та повноважень відповідних органів державної влади.

Зазначимо, що після Революції гідності відбулися якісні зміни в українському законодавстві про суспільну мораль. Зокрема, 10 лютого 2015 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про захист суспільної моралі», відповідно до якого встановлено, що контроль за додержанням вимог цього та інших законів у сфері захисту суспільної моралі в межах своєї компетенції здійснюють Міністерство внутрішніх справ України, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері культури, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері кінематографії, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, Державний комітет телебачення і радіомовлення України та Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення.

Громадський контроль за додержанням вимог законодавства у сфері захисту суспільної моралі здійснюють творчі спілки, які діють у сфері культури та мистецтв, журналістики. Держава забезпечує фінансову підтримку здійснення громадського контролю за додержанням вимог законодавства у сфері захисту суспільної моралі в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [20].

Зазначимо, що відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Національної поліції» до переліку органів державної влади, які діють у сфері захисту суспільної моралі додано Національну поліцію [19].

Висновки та перспективи подальших досліджень у цій царині насамперед полягають у тому, що демократичні постулати свободи слова, свободи вираження поглядів і переконань нерозривно пов'язані з об'єктивною реальністю суспільного розвитку на всіх його історичних і цивілізаційних етапах. Незважаючи на край ідеалізований характер деяких із них, більшість все ж таки має реальне підґрунтя, що спирається на існуючу практику побудови системи державного управління у європейських демократичних країнах.

За великим рахунком, ці ідеї вийшли за рамки свого історичного періоду і вказали вектор розвитку науці державного управління, зокрема в аспектах формування та реалізації державної політики у сфері соціальних комунікацій. Упровадження у практику державного управління загальноновизнаних демократичних стандартів свободи слова, свободи вираження поглядів та переконань дають змогу підвищити ефективність реалізації основних функцій держави, підняти їх якісно новий рівень, що базується на приматі свободи інформації, відповідальності, культури та освіченості громадян.

Головна ідея полягає у диференціюванні «моралізаторської» функції держави на відповідні складові у сфері освіти, інформаційних відносин, культури, захисту

здоров'я, правоохоронної діяльності тощо та покладення на законодавчо визначені державні органи завдання щодо реалізації відповідно до компетенції функції захисту суспільної моралі. І саме такий принцип на сьогодні знайшов своє втілення в українському законодавстві.

Моралізаторські заклики та віщування про настання колапсу в українській інформаційній сфері після ліквідації «органу цензури» – Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі – показали свою безпідставність та невідповідність сучасним реаліям.

На нашу думку, до релевантних факторів якісних змін в українському просторі соціальних комунікацій потрібно віднести підвищення рівня патріотизму, усвідомлення необхідності боротьби за громадянські права та спроможність суспільства і держави протидіяти інформаційній війні з боку Російської Федерації. Характерно, що на першому етапі позиція більшості владних інституцій та провладних політиків базувалася на впевненості у програші в інформаційній війні, у чому передусім звинувачували засоби масової інформації, які користувалися «свободою слова» та відсутністю державної цензури.

На противагу цим хибним уявленням українському суспільству вдалося створити потужний механізм протидії державі-агресорові: волонтерський рух, громадський контроль, народна люстрація тощо, поєднані з потужною медіа-підтримкою, стали яскравим прикладом правозастосування Основного Закону України, який гарантує можливість участі кожного в управлінні державними справами. Основою нової методології є парадигма демократичної сутності комунікаційної функції, що дозволяє систематизувати державно-управлінську діяльність на погодження інтересів та тенденцій розвитку різних суб'єктів суспільно-політичних відносин на сучасному етапі суспільного розвитку.

Перспективи здійснення дослідження ґрунтуються на сучасних процесах демократичного державотворення та соціальних комунікацій, основна ідея яких полягає у реформуванні системи правових засад щодо захисту моральності у суспільстві, ґрунтуючись на загально визнаних нормах і принципах міжнародного права й міжнародних договорів, ратифікованих Україною.

1. *Андреев Ю.* Цена свободы и гармонии. Несколько штрихов к портрету греческой цивилизации / Ю. Андреев. – СПб. : Алетей, 1998. – 434 с.
2. *Аристотель.* Этика. Политика. Риторика. Поэзия. Категории / Аристотель. – Мн. : Литература, 1998. – 1392 с.
3. *Аристотель.* Политика / Аристотель ; [пер. з давньогр. О. Кислюка]. – К. : Основи, 2003. – 239 с.
4. *Баммель Г.* Демокрит в его фрагментах и свидетельствах древности / Г. К. Баммель. – М. : Государственное социально-экономическое издательство, 1935. – 382 с.
5. *Блохин Н.* Конституции и законодательные акты буржуазных государств (XVII–XIX вв.). [сборник документов]. / Н. Н. Блохин. – М. : Государственное издательство юридической литературы, 1957. – 588 с.
6. *Британский судья приговорил прессу.* Закон о СМИ расколол Великобританию // Газета «Коммерсантъ». – № 228/П (5013). – 3 декабря 2012.
7. *Кін Джон.* Мас-медіа і демократія / Джон Кін ; [пер. з англ. О. Гриценко]. – К. : К.І.С., 1999. – 134 с.
8. *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод* / Офіційний вісник України. – 2006. – № 32. – С. 2371.
9. *Куле К.* СМИ в Древней Греции: сочинения, речи, разыскания, путешествия... / Кориня Куле ; [пер. с фр. С. Кулланды]. – М. : Новое литературное обозрение, 2004. – 256 с.
10. *Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник* / ред.-упор. В. Ф. Иванов, О. В. Волошенюк; за наук. ред. В. В. Різуна. – К. : Центр вільної преси, 2012. – 352 с.
11. *Платон.* Законы / Платон ; [пер. с древнегреч. А. Лосева, В. Асмуса, А. Годи]. – М. : Издательство «Мысль», 1999. – 832 с.

12. *Про захист суспільної моралі*. Закон України від 20 листопада 2003 р. 1296-IV // Офіційний вісник України – 2003. – № 52 (частина 1). – С. 2736.
13. *Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади*. Указ Президента України від 9 грудня 2010 року № 1085 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 94. – С. 3334.
14. *Радіопрограму, в якій образили українок, закрили* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/103918>.
15. *Себайн Джордж Г.* Історія політичної думки / Джордж Г. Себайн, Томас Л. Торсон ; [пер. з англ.] – К. : Основи, 1997. – 838 с.
16. *Эко Умберто*. 5 ессе на теми етики / Умберто Эко ; [пер. с итал. Е. Костюкович]. – СПб. : Симпозиум, 2005. – 160 с.
17. *В польській станції, що транслювала Москву, відібрали ліцензію* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/229610#sthash.5HYEGU6I.dpuf>
18. *Соколовська Н.* Як Грузія та Литва звільнилися від впливу російської пропаганди / Наталія Соколовська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dw.com/uk/як-грузія-та-литва-звільнилися-від-впливу-російської-пропаганди/a-17828009>
19. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Національної поліції*. Закон України від 10 листопада 2015 року № 766-VIII // Офіційний вісник України. – 2015. – № 98. – Ст. 3343.
20. *Про внесення змін до Закону України «Про захист суспільної моралі»*. Закон України від 10 лютого 2015 року № 173-VIII // Офіційний вісник України. – 2015. – № 18. – Ст. 474.

UDC 007 : 304 : 001

An examination of the problematics of social communication and public morals protection in a democratic society

Bukhtatyi Oleksandr, PhD (Public Administration),

Information Policy of Presidential Administration of Ukraine, 11, Bankova st., Kyiv, Ukraine, 01220, e-mail: bukhtatyi@ukr.net

The article examines and analyzes topical issues of the state policy implementation in the sphere of public morals protection and the warrants of observance of the freedom of speech and freedom of expression principles in the context of democratic state formation. Research results reside in necessity to divide «moralizing» state function into the corresponding components in the sphere of education, information relations, culture, health care, law enforcement activities etc. It is determined that the relevant factors of qualitative changes in Ukrainian social communication space, increasing level of patriotism, awareness of the necessity of civil liberties became the ability of society and the state to resist information war from the Russian Federation.

Key words: *freedom of speech, freedom of expression, protection of public morality, democratic governance*

Исследование проблематики социальной коммуникации и защиты общественной морали в демократическом обществе

Бухтатый Александр

В статье исследуются и анализируются проблемные вопросы реализации государственной политики в сфере защиты общественной морали и гарантий соблюдения принципов свободы слова в демократическом обществе. Результаты исследования заключаются в необходимости дифференцирования «морализаторской» функции государства на соответствующие составляющие в сфере образования, информационных отношений, культуры, охраны здоровья, правоохранительной деятельности и т. д. Определены релевантные факторы качественных изменений в украинском секторе социальных коммуникаций, которые заключаются в осознании необходимости борьбы за гражданские права и повышения способности общества и государства противодействовать информационной войне со стороны Российской Федерации.

Ключевые слова: *свобода слова, свобода выражения взглядов и убеждений, защита общественной морали, демократическое правление.*

1. *Andreev Yu.* The price of freedom and harmony. Several touches for the portrait of Greek civilization / Yu.Andreev. - SPb. : Aletheia, 1998. – 434 p.

2. *Aristotle.* Ethics. Politics. Rhetoric. Poetry. Category. / Aristotle. - Mn. : Literature, 1998. – 1392 p.

3. *Aristotle. Politics* / Aristotle; [per. s. davnohr. A. Kyslyuk]. - K: Osnovy, 2003. - 239 p.
4. *Bammel G. Democritus in his fragments and testimony of antiquity* / G.K. Bammel. - M.: Gosudarstvennoe socio-ekonomicheskoe isdatelstvo, 1935. - 382 p.
5. *Blokhin N. Constitutions and legislative acts of the bourgeois states (XVII-XIX centuries.)*. [Collections of documents]. / N.N. Blokhin / - M.: Gosudarstvennoe isdatelstvo yurydicheskoy, 1957. - 588 p.
6. *The British Judge sentenced for press. The law on media cracked Great Britain* // Newspaper «Kommersant». - № 228 / P (5013). - the 3d of December 2012.
7. *Keane John. Media and Democracy* / John Keane; [per. z angl. O. Hrytsenko]. - K: K.I.C., 1999. - 134 p.
8. *European Convention on Human Rights and Basic Freedom* / Ukraine Official Journal. - 2006. - № 32. - p. 2371.
9. *Kule K. Media in the ancient Greece: works, things, researches, travellings...* / Korynn Kule; [per. s fr. C. Kullandy]. - M.: Novoe literaturnoe obozrenie, 2004. - 256 p.
10. *Media Education and media competence: pidruchnik* / Red.-upor. V. F. Ivanov, O.V. Voloshenyuk; za naukovoju redakcieyu V.V. Rizuna. - K.: Centr vilnoi pressy, 2012. - 352 p.
11. *Plato. Laws* / Plato; [per. c drevnehrech. A. Loseva, V. Asmusa, A. Gody]. - M.: Izdatelstvo «Mysl», 1999. - 832 p.
12. *On protection of public morals. Law of Ukraine of the 20th of November, 2003 1296-IV* // Official Bulletin of Ukraine - 2003. - № 52 (part 1). - statyya 2736.
13. *On optimization of central executive bodies. The order of the President of Ukraine of December 9, 2010 № 1085* // Official Bulletin of Ukraine. - 2010. - № 94. - p. 3334.
14. *The radio program, in which Ukrainian women were offended, was closed* [electronic resource]. - Access: <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/103918>.
15. *Sebayn George H. History of Political Thought* / George H. Sebayn, Thomas L. Thorson, [per. Z angl.] - K.: Osnovy, 1997. - 838 p.
16. *Eco Umberto. 5 essay on topics of ethics* / Umberto Eco; [per. z ital. E. Kostjukovich]. - SPb.: Symposium, 2005. - 160 p.
17. *The Polish station, that broadcasted Moscow, was deprived of the license* [electronic resource] - Access: <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/229610#sthash.5HYEGU6I.dpuf>
18. *Sokolovska N. Georgia and Lithuania were free from the influence of Russian propaganda* / Natalia Sokolovskaya [electronic resource]. - Access mode : <http://www.dw.com/uk/як-грузія-та-литва-звільнилися-від-впливу-російської-пропаганди/a-17828009>
19. *On amendments to some legislative acts of Ukraine concerning the activities of the National Police. The Law of Ukraine on November 10, 2015 № 766-VIII* // Official Bulletin of Ukraine. - 2015. - № 98. - p. 3343.
20. *On amending the Law of Ukraine «On Protection of Public Morality»*. The Law of Ukraine on February 10, 2015 № 173-VIII // Official Bulletin of Ukraine. - 2015. - № 18. - p. 474.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2016